

VERONICA BĂLICI

Institutul de Științe
ale Educației (Chișinău)

VALORI EDUCAȚIONALE ÎN OPERA
DIDACTICĂ A LUI SPIRIDON VANGHELI

Abstract

„Reading and thinking book” is a rigorous and open project by Spiridon Vangheli, exceptional personality, writer with true vocation of teacher. The author shows a great sensitivity and teaching responsibility to support positive values of humanity, sorted according to the needs and expectations of educated society, normative documents, which promotes through ontological content and concepts, of relevant behavioral patterns and motivational, with strong informative and formative values.

Dacă este adevărat, așa cum afirmă C. Noica, că fiecare vrea să îmbrățișeze aceea ce îl îmbrățișează (poetul – poezia, fizicianul – fizica etc.), atunci, credem noi, educatorul ar trebui să îmbrățișeze educația, iar elevul – *elevitatea*. Această constatare capătă o semnificație mai adâncă în cazul în care un scriitor îmbrățișează și arta pedagogică. Deși, după cum se știe, marii scriitori sunt mari educatori ai popoarelor, ei sunt formatori ai conștiințelor umane.

Spiridon Vangheli, scriitor cu autentică vocație de dascăl, ne oferă, prin opera sa didactică, un exemplu de artă și măiestrie, în care pasiunea scriitoricească este coroborată de cea de educator într-un produs de o deosebită calitate. Pe de o parte, domnia sa arată pasiune și măiestrie artistică/didactică, iar pe de altă parte, demonstrează o bună cunoaștere, o înțelegere a modului în care funcționează legile științelor pedagogice, știind să răspundă unor exigențe fundamentale ale educației contemporane. Și acestea sunt cu atât mai importante cu cât se înțelege clar că logica celor două procese – literar și pedagogic – nu pot coincide. Scopul școlii nu este studiul literaturii, dar este de a realiza educația literar-artistică a elevilor, adică de *a forma elevul cititor*.

Dezvoltarea copilului, proces complex al devenirii, reprezintă finalitatea principală a procesului educațional și se realizează sub influența unui ansamblu de factori (interni și externi). Este foarte importantă interacțiunea tuturor factorilor implicați, deoarece acțiunea fiecărui element este condiționată de configurația întregului câmp factorial. Învățământul primar asigură o educație elementară pentru copil, îi formează primele deprinderi de învățare, de comunicare, însă formarea atitudinilor rămâne a fi unul din scopurile fundamentale ale educației. Este extrem de important ca elevului să i se dezvolte de timpuriu, de la începutul școlarității, mecanismul atitudinal. Factorii relevanți

în realizarea acestor scopuri educaționale sunt: *educatorul* (cadrul didactic), *activitatea copilului*, *cartea*, *fenomenul complex al lecturii*, *modelele și modelajul*, *contextul educației*, *valorile*, *experiența* etc. – acestea toate fiind valori pedagogice prezente în opera didactică a lui Spiridon Vangheli.

În cazul în care ne referim doar la *educator*, ca factor prim de influență educativă, acesta este considerat *apostol*, sau așa trebuie să devină un învățător prin cuprinderea întregului câmp educațional, prin manifestarea deplină a profesionalismului, a comportamentului democratic, deoarece el este acela care promovează valori profunde la nivelul finalităților educaționale, dar și în aspectul influenței, eficienței educative a normelor, principiilor, metodelor pedagogice. Influența educativă este cu atât mai puternică, cu cât personalitatea educatorului este una de excepție. În ipostaza de educator, Spiridon Vangheli demonstrează o mare sensibilitate și responsabilitate pedagogică întru susținerea valorilor pozitive ale umanității, își exprimă atitudinea față de ceea ce își dorește să devină un copil, promovează un model dezirabil de personalitate. Întreaga operă a sa are menirea de a îmbunătăți „*logica externă*” a lumii prin formarea la copii a unei „*gândiri frumoase*” și prin promovarea „*frumuseții cunoașterii*”.

Noțiunea de *elevitate*, ca „act de identitate” al elevului, aduce în prim-plan un alt factor cu valoare formativă – propria activitate a copilului. Aceasta presupune că elevul conștientizează valorile specifice faptului de a fi elev, de a învăța să fii elev. De aceea, Guguță, elevul din clasa întâi, a măturat de bucurie drumul de acasă până la școală. El devine astfel un *subiect activ*, și își manifestă primele atitudini subiective, iar aceasta înseamnă că personalitatea lui începe să se manifeste. Spiridon Vangheli își permite „luxul” de a-l privi pe elev *ca pe o operă de artă*, manifestă față de el o atitudine estetică, îl tratează cu *încredere*, aceasta fiind, în opinia cercetătorilor din domeniu, un alt factor de extremă importanță, care motivează și stimulează activitatea. El *știe ce este* un Copil, *știe cum să se apropie* de sufletul Celui Mic, își dă seama de ce e capabil să simtă, să înțeleagă, să facă, chiar dacă „lumea în care se manifestă elevitatea este atât de „zgomotoasă” încât a-i forma experiențe elevului percepându-l ca pe o operă de artă este de-a dreptul dificil” [T. Callo].

Denumirea tradițională a ceea ce susține astăzi demersul practic al educației lingvistice și literar-artistice în învățământul primar este „Carte de citire”. În documentul normativ pentru organizarea procesului educațional în clasele I-IV, această secvență de conținut se intitulează „Tainele cărții” și urmărește formarea unor competențe esențiale: de comunicare în limba maternă, de percepere a mesajului citit/audit, de manifestare a interesului pentru lectură etc. Acestea sunt obiective urmărite direct. Dar o educație integrală a ființei umane trebuie să vizeze toate dimensiunile ei, să atingă întreaga ființă a copilului. Acest principiu este reconfirmat de cele patru cărți reunite sub denumirea originală de „*Carte de citire și gândire*”, care sunt recomandate copiilor pentru lectura independentă sau ajutați de cineva mai mare (că doar nimic nu este „mai scump pentru un copil decât emoțiile trăite împreună cu cei dragi”).

Sensul titlului „*Carte de citire și gândire*”, pe care îl promovează scriitorul Spiridon Vangheli, pune în evidență valoarea operatorie a complexului proces de citire/

lectură, subliniind ideea că actul lecturii este o activitate multidimensională; se elimină contradicții vechi ce se conțin în cupluri duale precum *gândire – simțire, comunicare – cuminecare* etc. Psihopedagogia a demonstrat rolul primordial al acțiunii în procesul de formare a copilului, a devenirii umane. Este vorba de o fină dialectică a acțiunii și gândirii. Acțiunea, gândirea, limbajul sunt noțiuni atât de dependente una de alta încât este foarte dificil să ne imaginăm ca provocarea vreuneia dintre ele să nu le implice pe celelalte două. Provocarea acțiunii favorizează dezvoltarea gândirii, iar o gândire puternică dirijează acțiunea. Copilul se va cunoaște *prin acțiune pentru a acționa*. Deci actul lecturii implică gândirea, dezvoltă limbajul, structurile cognitive, inteligența, judecata etc. Mai mult, tâlcul acestui titlu pune în evidență valențele educaționale ale principiilor constitutive în literatură și artă, conform cărora raportul între esența literaturii, a artei (a textului artistic) și natura umană este de totalitate. Textul artistic angajează efectiv cititorul în producerea *valorii in actu* – gândurile, sentimentele, ideile, asociațiile cititorului în procesul de receptare sunt esențiale, ceea ce înseamnă că cititorul este valorizat, deoarece acțiunea operei de artă produce schimbări și prefaceri profunde ale „omenescului în om” [VI. Pâslaru].

La începutul școlarizării citirea/lectura apare ca metodă dominantă atât în cadrul lecțiilor, cât și în afara lor. Conform didacticii, este o metodă fundamentală de muncă intelectuală, cu multiple funcții. Ea are valoare cognitivă universală și reprezintă un obiectiv cultural major al școlii, al familiei și al societății întregi (la toate treptele de învățământ).

Lectura este calea esențială de acces la valorile culturii, este un mijloc eficient de învățare, educare, autoinstruire, deoarece este o activitate *foarte personală și formativă*. În viziunea celor mai cunoscuți specialiști ai științelor pedagogice, lectura este prilejul unor acțiuni intelectuale foarte eficiente, o supunere față de intențiile altora [I. Cerghit, p. 174]. Ca primă treaptă a gândirii și comunicării, ea este de neînlocuit datorită influenței sale decisive asupra dezvoltării structurilor cognitive și a formării atitudinilor. P. Cornea subliniază că „marele privilegiu al lecturii constă în faptul că toate textele conțin zone de nedeterminare negociabilă, care au rolul de a stimula activitățile cognitive ale cititorului, în special de a-i favoriza investirea imaginativă” [P. Cornea, p. 213]. Adică, lectura îl obligă pe cititorul nostru mic la un act de complicitate. În concluzie, cititul nu poate fi decât *activ*, deoarece angajează gândire, implică memorie, stările *afective, atitudinile* [I. Cerghit, p. 185].

Pentru a ne da și mai bine seama de influențele educaționale benefice ale actului de citire/lectură asupra copilului, trebuie să mai amintim că el se produce prin și în interiorul gândirii reflexive, este susținut de principiul unității funcționale a conștiinței, care dobândește forma de desfășurare a activității, este susținut de principiul activității dirigente. Extrema complexitate a actului de lectură, afirmă G. Poulet, citat de P. Cornea, „e legat de toate posibilitățile, aptitudinile, tendințele” cititorului.

Harul pedagogic al lui Spiridon Vangheli se manifestă deplin în alegerea conținutului cărților, selectat conform principiilor didactice ale accesibilității, continuității, funcționalității etc., potrivit cu particularitățile psihologice și etapele de dezvoltare

a copiilor (*funcțional – instrumentală și funcțional – motivațională*, corespunzătoare vârstei de 6-8 ani și, respectiv, 9-11 ani). În opinia conectorilor de curriculum pentru clasele primare, valoarea fundamentală a textelor trebuie să se justifice printr-o influență generală asupra copilului, producându-i emoții și sentimente profunde, ajutându-l pe cel mic să-și formeze o concepție despre univers, oameni, neam, tradiții, artă, literatură, limbă.

Pedagogul Spiridon Vangheli se apropie de copil cu multă dragoste și înțelepciune, răspunzând problemelor care îl frământă pe micul școlar, deschizându-i orizonturi realiste. Textele furnizează situații, operații orientate mai mult spre elevi decât spre disciplina de studiu. Conținuturile ontologice, conceptele tari (umanism, toleranță, dragoste de oameni, de țară, adevăr, bunătate, siguranță, curaj, tenacitate, responsabilitate, hărnicie, curiozitate, milă, blândețe, sacrificiu, umor etc.), valorile vehiculate au menirea de a dezvolta o gândire *puternică* și atitudini stabile.

Atitudinile sunt stări latente și exprimă implicit aderarea la anumite valori. Cele mai multe atitudini sunt instabile și numai cele solicitate în mod frecvent se pot stabiliza [Marele dicționar de psihologie, p. 125]. Ele nu pot fi predate, ci doar pot fi cuprinse, adică trăite emoțional, deoarece sunt prea pline de afectivitate și experiență personală. Pot fi formate în cadrul interacțiunilor familiale, sociale și prin modele culturale.

Modelajul sau metoda modelării este o formă specială de învățare, esențială în dezvoltarea copilului, modelajul fiind indus de către model. Modelajul nu este imitație, care presupune reproducerea exactă a unui comportament. Acest tip de învățare organizează clase de soluții pentru diferite probleme. Copiii pot învăța comportamente noi prin observație; în calitate de „observatori”, ei extrag reguli generale cu privire la modul de a acționa, extrag caracteristicile comune ale răspunsurilor și formulează reguli de comportament. Ceea ce au învățat va fi pus în practică după mai mult timp și fără erori, deoarece devin capabili să depășească situații pe care le-au văzut sau trăit deja [Marele dicționar de psihologie, p. 765].

Nu toate modelele pot fi o sursă de modelaj, de învățare, în ceea ce privește modul de a gândi, de a acționa. De aceea, Spiridon Vangheli operează o selecție de modele comportamentale relevante din punct de vedere valoric, adecvate necesităților celor educați și ale societății. Copilul își îndreaptă atenția spre ceea ce îl încântă, îi dă sentimentul siguranței, al încrederii. Modelele recomandate de Spiridon Vangheli sunt modele *prestigioase, motivaționale*, cu efecte puternic formative. *Modele de identificare* sunt: Iisus Hristos, Ștefan cel Mare, Ion Creangă, Nicolae Grigorescu, Igor Vieru, Leonardo da Vinci, Mozart, Isaac Newton, Ludwig van Beethoven, Henry Ford, Charles Darwin, Bill Gates și alți creatori de frumos și de valori, pe care îi întâlnim în timpul citirii celor patru cărți. Prin efectul pozitiv exercitat asupra copilului, aceste modele au valoare de liant social, provoacă stări de voință, de curaj, de speranță, de aderare la un sistem de valori.

Textele lui Spiridon Vangheli oferă elevului cititor un *continuum experiențial*, un ansamblu complex de opinie, o „bază de date” capabile să determine atitudini, sentimente, emoții puternice. Contactul cu personajele textelor, observarea experienței lor de viață au valoare educativă prin faptul că permit celor mici să trăiască experiențe intense de învățare cognitivă, experiențe estetice, morale. Autorul este un călăuzitor,

el mediază capacitatea copilului de a învăța continuu, îi orientează și organizează activitatea independentă spre o acumulare de experiențe luminoase, pozitive. Cultura, ca experiență a omenirii, este interiorizată în cadrul unor contexte foarte variate, acestea constituind cadrul valoric, condiția unei învățări conștiente. Valoarea situațiilor educative create constă în ridicarea copilului spre noi zone ale posibilului, aceasta fiind una din prioritățile profesionale ale pedagogului.

Textele sunt artă cu potențialitate dinspre elevul cititor – subiectul educat. Ele îl angajează pe cititorul nostru în producerea *valorilor in actu*. *Valorile produse de cititor* sunt, în primul rând, fenomenele conștiinței „activate, dezvoltate, modificate” [VI. Pâslaru, p. 188, 194]. Sunt potențate valențele emoțional-estetice, este valorizat, stimulat potențialul creativ al copilului. Legea „de aur” a eficienței acestui efort intelectual este *continuitatea*. Acest flux al continuității rezidă în dragostea de carte, a plăcerii și a interesului pentru citit, pe care Spiridon Vangheli îl cultivă copiilor atât de subtil, delicat și sigur. Ba mai mult, sentimentele, emoțiile te țin cu sufletul la gură, ele îți oferă răspunsuri la atâtea probleme ale vieții, îți arată cum poți izbuti atunci când îți dorești ceva, către ce este bine să tinzi și ce trebuie respins.

Textele reprezintă universul copilăriei, fauna și flora, datini și obiceiuri naționale, evenimente semnificative din istoria neamului și din istoria omenirii. Copii obțin cunoștințe despre viața și cultura altor popoare, li se cultivă respectul pentru alte culturi, solidaritatea umană, conștiința unui patrimoniu cultural comun. Ei „călătoresc” în Estonia, Bielorusia, Georgia, Rusia, Italia, Franța, Germania, Marea Britanie, Mexic, Norvegia, Danemarca, Serbia, Polonia, Israel, SUA. Micii cititori vor descoperi asemănări între oamenii din diferite țări, vor descoperi reguli fundamentale ale conviețuirii în comunitate, valori concrete ale umanității.

Educația pentru comunicare nu poate fi realizată printr-o simplă comunicare a informației. Copiii „*cuminecă*” cu valorile culturale, procesul *interiorizării* este susținut de o organizare și de o dezvoltare din interior. Dar moralitatea și eficiența comunicării se întâlnesc atunci când se respectă următorul principiu: orice comunicare să contribuie la asigurarea, întărirea și dezvoltarea legăturii temporale. Fiecare educator, atunci când comunică, trebuie să se transforme într-un liant temporal cât mai eficient și să procedeze astfel încât să stimuleze și la ceilalți dezvoltarea capacităților de *time-binders* (transferul cunoștințelor de la o generație la alta) [M. Dinu, p. 54].

Responsabilitatea lui Spiridon Vangheli rezidă în corelarea atitudinii morale și a cunoașterii în folosul unei existențe totale în care se întâlnesc deopotrivă judecata și sensibilitatea, certitudinea cunoașterii și emoțiile, deoarece prin comunicare se acționează nu numai în plan cognitiv, dar și în cel atitudinal și afectiv. Este foarte interesantă, în acest sens, rubrica *Expresii nemuritoare*. Limbajul textelor este accesibil, simplu; ceea ce pot învăța copii de la discursul scriitorului, este naturalețea, corectitudinea, precizia limbajului, dialogul viu.

Cărțile lui Spiridon Vangheli sunt frumoase, atrăgătoare, vii, plăcute la atingere. Desenele de pe copertile lor anunță o lume plăcută pentru copil. În clasa întâi este mama, sunt ochii mamei, casa, primele impresii și primele cunoștințe despre o lume

fascinantă, redată cu ingeniozitate și originalitate prin desene, care se prezintă ca elemente de focalizare a atenției și care îl ispitesc pe copil, îl ajută să anticipeze ceea ce va afla când se va angaja în lectură. În clasa a II-a, micul cititor poate însuși legea lui Arhimede, este adus într-o lume mirabilă, în rolul, asumat deja, de elev. În clasele III-IV, pregătirea copiilor pentru învățare prin lectură este susținută prin tensiuni lăuntrice, iar autorul asigură un echilibru al motivației și al valorilor, formând atitudini stabile.

Aceste cărți sunt un proiect riguros și deschis, ele au valoare informativă și formativă, cuceresc inimile micilor școlari – prin accesibilitate, prin elementele care îi ajută în explorarea textului – facilitează citirea independentă, insuflă stări emoționale pozitive. Rolul părinților, a familiei în întregime nu scade, ei sunt îndemnați ca și în continuare să citească împreună cu copiii, să le dezvolte spiritul de observație, siguranța, optimismul, răbdarea, sociabilitatea, speranța. Se insistă asupra tuturor dimensiunilor educației: intelectuală, tehnologică, comunicativă, comunitară, estetică, morală etc. Cărțile pun la îndemână modele de comportament și valori triate în conformitate cu competențele solicitate de societate, de documentele normative, de așteptările și nevoile celor educați.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Vangheli Sp. *Carte de citire și gândire*. Chișinău: Editura pentru copii *Guguță*, 2011. Cartea I-IV.
2. Callo T. *Elevitatea – un excurs de interpretare fenomenologică*. În: *Priorități actuale în procesul educațional*. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 47-51.
3. Cerghit I. *Metode de învățământ*. Iași: Polirom, 2006.
4. Cornea P. *Introducere în teoria lecturii*. Iași: Polirom, 1998.
5. Cucoș C. *Pedagogie*. Iași: Polirom, 2006.
6. Curriculum școlar. Clasele I-IV. Chișinău: Tipografia Centrală, 2010.
7. Curriculum școlar: proiectare, implementare și dezvoltare. Chișinău: CEP USM, 2007.
8. Dinu M. *Comunicarea*. București: Editura Științifică, 1999.
9. *Marele dicționar de psihologie*. București: Editura Trei, 2006.
10. Pâslaru VI. *Introducere în teoria educației literar-artistice*. Chișinău: Museum, 2001.